

mišljenja i komentari

Popularizacija

N. Raos

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada

Kada sam nedavno osvojio Godišnju državnu nagradu za popularizaciju i promidžbu znanosti mnogi su me ljudi pitali, a među njima i jedan novinar, što moji kolege misle o onome zbog čega sam osvojio nagradu. Pitanjem sam bio nemalo zatečen – vjerovali ili ne, nikad ga sebi nisam postavio! Istina, volio sam čuti što čitatelji mojih članaka i knjiga misle o njima, sviđaju li im se i razumiju li ono što sam im htio reći. Ali da bi netko mogao imati nešto protiv popularizacije znanosti *en général* i da bih se ja zbog tog njegovog, njezinog ili njihovog mišljenja trebao prestati baviti poslom kojeg volim (a na što su smjerala sva ta pitanja), nešto je što zdravom čovjeku ne može pasti na pamet. Kada čovjek piše, piše to ponajprije radi sebe ili – da budem određeniji – piše zato da nekome prenese svoje znanje, iskustvo, misli i osjećaje. Ima velikih i malih pisaca, onih čije se knjige prodaju u milijunskim nakladama i onih čiji rukopisi leže godinama u ladicama da se ikad ili nikad ne objave. Pa opet, svi oni pišu bez obzira što drugi mislili o njihovom pisanju, a još manje o pisanju općenito.

Neobična pitanja, apsurdne tvrdnje i “nemoguće” znanstvene teorije zlatni su rudnik. Zlatni su rudnik zato jer potiču čovjeka da misli o onome o čemu dosad nije mislio, da se bavi problemima kojima se dosad nije bavio i da – kratko – sagleda stvarnost iz jednog drugog ugla. Osnovno pitanje nije “Što tvoji kolege misle o popularizaciji znanosti?” nego “Zašto oni tako misle?”

Nedavno me posjetio jedan naš mladi znanstvenik koji ovdje nije nikako mogao naći posla, da bi sada postao doktorski student Sveučilišta u Princetonu. “Nema mnogo smisla da me pitaš čime se bavim”, veli, “bolje pročitaj znanstvenopopularnu knjigu što ju je napisao moj voditelj – vidio sam je na polici u Algoritmu (knjižara u Zagrebu)”. “Kod nas se u Americi popularizacija znanosti jako cijeni”, veli. “Tko mnogo piše, lakše dobiva projekt. Štoviše, od svakog se sveučilišnog profesora ili voditelja projekta očekuje da napiše nešto i popularno.” U Velikoj su Britaniji otišli čak i dalje: ako znanstvenik može pokazati i dokazati da ono što istražuje može zanimati i širu javnost, onda on na temelju toga dobiva dodatna sredstva za svoja istraživanja.

Kod nas je, dakako, drugačije. Popularizacija se znanosti teško razlikuje od vulgarizacije, a popularizacijom se pak bavi onaj tko o ničemu ništa ne zna, a ponajmanje o svojoj struci – jer da zna, pisao bi znanstvene i stručne članke. Uzmemo li uz to da u znanstvenopopularnom djelu o znanosti treba pisati jasno, pristupačno, vedro i po mogućnosti na veseo i zabavan način, popularizator u našoj sredini sasvim lako dobiva neugodnu naljepnicu. Jer za razliku od stručnog predavanja ili članka koji je to “bolji” što ga se teže prati,* razumljivost je odlika znanstvenopopularnog djela na kojoj se sve drugo gradi. Može čovjek biti pametan koliko hoće, ali kada dolazi pred publiku mora joj dati ono što joj treba – ležernost i opuštenost.

Postoje očito dvije različite percepcije popularizacije znanosti. Jedna je hrvatska, druga britansko-američka. Zašto?

Kada mladi američki državljanin krene u školu, prvo što u njoj nauči je američki credo: “I believe in the government of people, for the people, by the people”. I kolikogod ga život kasnije naučio da su riječi jedno, a društvena stvarnost drugo, te osnovne vrijednosti ostaju zacrtane u njegovoj duši. Vlada i vlast su tu da služe narodu, dapače da izvršavaju njegovu volju (*by the people*). Mi dajemo novac u zajedničku kasu (državni proračun) i hoćemo vidjeti na što se on troši. Znanstvenici gutaju milijarde (naših) dolara, a što na kraju krajeva proizlazi iz njihova rada? Nekakve formule koje nitko ne razumije! Neka nam oni lijepo daju izvještaj o svome radu na svima nama razumljivom jeziku. Dakle, neka pišu znanstvenopopularne knjige i članke.

To bi bio čisto pravni motiv. No postoji još jedan. Ako znanstvenik uspije uvjeriti najširu javnost da njegovo istraživanje koristi društvu, javnost će vršiti pritisak na vladu, a vlada će opet odvojiti više novaca za istraživanja. Hoćete li primjer? Carl Sagan je pisao mnogo toga za najširu publiku o životu u svemiru da bi mu se taj trud na kraju vratio u obliku novca za istraživanje planeta i izgradnju radioteleskopa. Ili nešto svježije. Kada sam bio 1988. godine u Sjedinjenim Državama, po javnim sam nužnicima mogao lijepo čitati: “Give more money for AIDS research!” Mislilo američko puritansko društvo o svojim muželožnicima što hoće, nitko im ne odriče pravo da za svoj novac (porez) dobiju ono što im treba.

U nas je, dakako, drugačije. Oni koji su dizali buku protiv “komunističkog terora” nisu je – čini se – dizali zato da bi svatko mogao raditi što hoće (naravno, u okviru zakona), nego zbog toga što taj “teror” nije dao njima da rade što hoće, a to će reći da teroriziraju svoje kolege, ne plaćaju porez i zahvaćaju u državnu kesu kao da im je čaćina. To da bi netko mogao dobiti više novca za svoja istraživanja jer se za njih javnost zanima, ne spada u područje znanstvene popularistike nego u područje znanstvene fantastike. Hoćeš li dobiti novac za svoj projekt ovisi prije svega o tome kakve veze i vezice imaš, tko ti je brat, tko otac, tko kum. Narod, istina, plaća porez, ali to nije onakav porez kako ga shvaćaju Amerikanci – zajednički novac za zajedničke potrebe – nego novac što ga troši ne znam tko za ne znam što. Porez koji nije dio demokratskog sustava nego prije neki harač; a kad porez postane harač, onda narod ima pravo kad kaže: “Krsti državu nije grijeh.”

Gdje je izlaz iz svega toga? Nitko ne može napraviti mnogo, pa opet svi možemo dati svoj skromni doprinos da i ova zemlja uđe u kolo demokratskih europskih naroda. Najmanje što možemo učiniti je da pišemo o svome poslu.

*Nedavno sam na nekom znanstvenom skupu održao predavanje. Dođe mi kolege: “Dobro je bilo!” Ja njima: “Znam!” A oni meni: “A kako?” “Pa tako”, velim, “jer sam vidio da su mi samo dvojica slušača spavala i to ne za cijelo vrijeme predavanja!”